

**Yttrande över betänkandet En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring
(SOU 2021:35)**

(Ju2021/02078/L5)

Riksdagens ombudsmän har beretts tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.

I betänkandet föreslår utredningen att det införs en ny ordning om strafflindring vid medverkan till utredning av annans brott.

Utredningen föreslår också ändringar i bestämmelserna om mened, övergrepp i rättssak, skyddande av brottsling, falsk angivelse och falsk tillvitelse som bl.a. innebär ett skärpt straffansvar för dessa brott.

Vidare föreslår utredningen vissa åtgärder för att öka stödet till och skyddet av vittnen och andra förhörspersoner. Bland förslagen finns nya bestämmelser om sekretess i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Det gäller bl.a. sekretess i domstol för kontaktuppgifter till förhörspersoner.

Utredningen har även behandlat frågan om möjligheten och lämpligheten i att införa en ordning som möjliggör anonyma vittnesmål.

Jag vill inledningsvis framhålla att utredningen har utfört ett mycket förtjänstfullt och gediget arbete. Av de skäl som anges i utredningen, och då särskilt de principiella överväganden som görs, ställer jag mig helt bakom utredningens slutsatser när det gäller frågorna om möjligheten och lämpligheten i att införa ett system som skulle möjliggöra anonyma vittnesmål. I övrigt vill jag anföra följande beträffande de olika förslag som utredningen lämnat.

Strafflindring vid medverkan till utredning av annans brott

Jag delar bedömningen att det, på de av utredningen anförda skälen, inte bör införas ett mer utpräglat kronvitnesssystem i svensk rätt. När det gäller förslaget om strafflindring vid medverkan till utredning av annans brott konstaterar jag att detta sedan Högsta domstolens avgörande i NJA 2009 s. 599 redan delvis är gällande praxis. Som utredningen påpekat torde det dessutom många gånger vara

svårt att skilja mellan utredningsmedverkan avseende annans och egen brottslighet. Jag anser därför att det finns anledning att införa en tydligare reglering i lag av förutsättningarna för strafflindring vid medverkan till utredning av annans brott. Utredningens förslag och dess närmare tillämpning väcker dock frågor av såväl principiell som praktisk natur, framför allt vid utredningsmedverkan avseende annans brott som uppgiftslämnaren inte är delaktig i. Jag vill särskilt lyfta fram följande.

Förslaget innebär att det kommer att bli en fråga för åklagaren att avgöra om och i vilken utsträckning de uppgifter som den misstänkte lämnat bör leda till strafflindring. Bedömningen ska göras på grundval av vilken betydelse de lämnade uppgifterna har för en viss utredning, men det presenteras inte några närmare kriterier som åklagaren ska beakta. Den föreslagna ordningen lämnar ett så stort utrymme för den enskilda åklagarens skönsmässiga bedömning att det kan ifrågasättas om den lever upp till grundläggande krav på rättssäkerhet, förutsebarhet och likabehandling. I detta sammanhang bör det vidare uppmärksammas att förutsebarheten också torde vara en förutsättning för att incitamentet hos misstänkta att medverka i utredningen ska öka på det sätt som är avsett. En bestämmelse om strafflindring vid utredningsmedverkan måste således, som utredningen påpekat, vara förutsebar för den enskilde för att kunna bli effektiv. En situation där likabehandlingsprincipen riskerar att inte kunna upprätthållas skulle kunna vara när två eller fler misstänkta vill lämna uppgifter i samma utredning. Att en misstänkt utnyttjar denna möjlighet före andra misstänkta i ärendet fått motsvarande möjlighet, skulle kunna påverka andra misstänkta möjlighet till strafflindring. Utredningen har inte behandlat hur åklagaren ska hantera en sådan situation.

Åklagaren ska enligt förslaget inte kunna lämna ett slutligt och för domstolarna bindande förslag i påföljdsfrågan. Jag ansluter mig helt till denna bedömning; att ansvara för rättsbildning och påföljdspraxis är en uppgift för domstolarna. Värderingen av den information som en misstänkt lämnar kan dessutom många gånger vara svår att göra och värderingen kan ändras under utredningens gång eller med hänsyn till omständigheter som domstolen ska beakta, t.ex. uppgifter från medtilltalade eller i personaliadeln. Att trots det skapa en förutsebarhet för den misstänkte kommer att ställa höga krav på den information som åklagaren förmedlar till en misstänkt.

Utredningen föreslår att möjligheten till strafflindring ska gälla även om uppgifterna som den misstänkte lämnar avser en annan utredning än den som han eller hon är involverad i. De praktiska problem som kan uppstå när en misstänkt eller tilltalad har uppgifter att lämna om ett brott som han eller hon inte själv är delaktig i, och som många gånger utreds av en annan åklagare eller kanske inte ens är föremål för utredning än, är mycket svåra att förutse. Bedömningen av uppgifternas betydelse för utredningen kan alltså behöva göras av en annan åklagare än den åklagare som ska avgöra vilken inverkan på straffmätningen som uppgiftslämnandet bör få. Utöver att det ställer stora krav på överföringen av

information mellan de inblandade åklagarna torde det relativt ofta kunna uppstå situationer där uppgifternas betydelse för den andra utredningen inte kan avgöras innan åtal väcks mot den misstänkte som lämnat information. Det gäller i synnerhet när uppgifterna avser annans brott som inte är föremål för utredning, t.ex. brott som ännu inte upptäckts av polisen. Hur bedömningen av strafflindringen ska göras i de situationerna berörs inte närmare i betänkandet. Särskilt i dessa fall kan det ifrågasättas om inte de effektivitetsvinster som den efterfrågade reformen eftersträvar kommer att gå om intet.

Upplysningsskyldigheten i 12 c § FUK innebär att information om möjligheten till strafflindring vid utredningssamverkan ska lämnas till alla som är misstänkta för brottslighet av visst allvar. Jag kan konstatera att den generella tillämpligheten gör att bestämmelsen går långt utöver själva syftet med den föreslagna ordningen, som är att öka lagföringen av allvarliga brott som begås inom kriminella nätverk. Här till kommer att informationen kan komma att uppfattas som en allmän uppmaning från staten om angiveri, inte minst när ingenting tyder på att den misstänkte kan lämna uppgifter om brottslighet som har samband med den egna brottsligheten. Från principiella utgångspunkter framstår detta som tveksamt. Att staten på ett så tydligt sätt uppmanar till utredningsmedverkan innebär dessutom att staten tar på sig ett stort ansvar för den misstänktes eller tilltalades säkerhet.

Utredningen föreslår ett tillägg i 45 kap. 4 § rättegångsbalken med innebörd att åklagaren ska lämna ett konkret påföljdsförslag i stämningsansökan om han eller hon anser att 29 kap. 5 a § brottsbalken ska tillämpas. Grunderna för strafflindring vid utredningssamverkan ska emellertid presenteras först när den tilltalades personliga förhållanden går igenom. Jag anser att det generellt är en fördel att påföljdsfrågan lyfts fram tydligare och tidigare i brottmålsprocessen. För att rätten ska kunna upprätthålla principerna om enhetlighet och proportionalitet i påföljdsbestämningen är det enligt min mening avgörande att åklagaren utförligt redovisar underlaget för bedömningen och närmare redogör för sina överväganden. Att detta dokumenteras i domen är också nödvändigt för att så långt möjligt verka för en rättssäker tillämpning av bestämmelsen och för att domstolspraxis ska kunna utvecklas angående strafflindringen vid utredningsmedverkan. Jag noterar därvid att utredningen föreslagit ett tillägg i 30 kap. 5 § rättegångsbalken om vad domen ska innehålla. Om reformen genomförs bör i enlighet med det nu anförda den föreslagna lydelsen av 45 kap. 4 § rättegångsbalken kompletteras med att åklagaren ska lämna ett *motiverat* förslag till påföljd.

Enligt utredningens förslag ska frågan om hur stor reduktion som bör göras i det enskilda fallet framförallt utvecklas i praxis. Utgångspunkten är att det ska ske en relativt påtaglig justering av straffet när bestämmelsen i 29 kap. 5 a § brottsbalken i nu aktuellt avseende tillämpas. Straffet bör enligt utredningen kunna reduceras med uppemot hälften av straffvärdet. Hur domstolen ska resonera när den tilltalade döms för ett brott där straffvärdet är livstids fängelse och inte ett tidsbegränsat straff berörs inte i betänkandet. Det är också oklart vad som ska gälla vid flerfaldig brottslighet.

Ändringar i bestämmelserna om falsk angivelse och falsk tillvitelse m.m.

Utredningen har med anledning av förslaget om strafflindring vid medverkan till utredning om annans brott förordat vissa ändringar i bestämmelserna om falsk angivelse och falsk tillvitelse. Jag avstår från att lämna några synpunkter på de föreslagna straffskärpningarna. Däremot ställer jag mig frågande till att en misstänkt eller tilltalad skulle kunna hållas ansvarig för uppgifter lämnade i samband med att han eller hon är misstänkt eller står åtalad för brott. Det torde inte vara ovanligt att en misstänkt eller tilltalad lämnar oriktiga och besvärande uppgifter om medmisstänkta eller andra. De gränsdragningar som kan uppstå i förhållande till rätten att inte belasta sig själv är enligt min mening inte tillräckligt belysta av utredningen (artikel 6 Europakonventionen). I det avseendet kan det också uppstå gränsdragningsproblem när den misstänkte för att få strafflindring lämnar uppgifter i en utredning där han eller hon inte själv är misstänkt för brott utan endast ska höras som vittne.

Åtgärder för att stärka skyddet för vittnen och andra förhörspersoner

Jag har förståelse för antagandet att, en ordning där det som huvudregel råder sekretess i domstol för förhörspersoners kontaktuppgifter kan förväntas ge en viss effekt på förhörspersonernas upplevda trygghet och vilja att medverka i brottsutredningar. Många gånger torde dock oviljan hos förhörspersoner att vittna i domstol bero på ett allmänt obehag och en osäkerhet snarare än ett faktiskt hot. Med beaktande av hur lätt det är att med hjälp av enbart en persons namn eftersöka uppgifter som rör denne, t.ex. genom en sökning på internet, finns det dessutom en risk att den upplevda tryggheten blir illusorisk. Det finns vidare anledning understryka att allmänhetens rätt till insyn i domstolarnas verksamhet på goda skäl är stark. Den föreslagna ordningen skulle kunna leda till en inte obetydlig inskränkning i denna. Som framhålls i betänkandet finns det en risk att domstolarna måste förordna om stängda dörrar vid huvudförhandlingar där förhörspersonens kontaktuppgifter, såsom adressuppgifter eller telefonnummer, är en del av utredningen i målet eller där det befaras att sådana uppgifter kan komma upp. Bestämmelsen föreslås också vara generellt tillämplig och omfatta alla brottmål och tvistemål om enskilt anspråk i anledning av brott, även där behovet för sekretess inte är påtagligt. Mot bakgrund av det anförda anser jag att nackdelarna överväger fördelarna med en sådan reglering.

När det gäller förslaget om att en särskild bestämmelse om sekretess i domstol ska införas för uppgifter om var förhörspersoner som hörs i förhör genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring befinner sig så delar jag uppfattningen att det finns skäl att införa en sådan. Med beaktande av ramen för sitt uppdrag har utredningen endast föreslagit att bestämmelsen ska införas beträffande brottmål och tvistemål om enskilt anspråk i anledning av brott. Behovet torde kunna finnas i alla typer av mål vid domstolarna och det finns därför skäl att överväga att införa en mer generell bestämmelse.

Jag ställer mig positiv till utredningens övriga förslag avseende ökat stöd till och skydd av vittnen och andra förhörspersoner.

Från de utgångspunkter som JO har att beakta föranleder betänkandet inte några ytterligare synpunkter.